
**NURSING STUDENTS` TRAINING IN GERIATRIC CARE: CHALLENGES,
REALITY, TRENDS****Galina Terzieva**Prof. d-r Asen Zlatarov University-Burgas, Republic of Bulgaria, galina.terzieva@abv.bg**Katya Popova**Prof. d-r Asen Zlatarov University-Burgas, Republic of Bulgaria, katja.popova62@gmail.com

Abstract: The trend in the demographic structure change toward population aging, particularly expressed on the European continent, including the Republic of Bulgaria, requires to be well familiar with the health, psychological and social needs of the elderly and older people and their families. A substantial necessity is the availability of specialists trained in healthcare, who have mastered specific competencies for working with the social seniors` group. **The purpose of this study** is related to the determination and the analyzing of those contemporary conditions and factors in the students` training and education, which are considered necessary for geriatric care provision in community. **The object of this study** is the process of the organization and the realization of quality geriatric care. The methods applied to the process of study are as following: *documentary, sociological and statistical*. In the course of the students` training and education in the specialized disciplines, *the interactive methods* have been permanently used in, as well. **Results and discussion:** becoming familiar with the specificity of the social and educational ambient, on the part of the lecturer, is of a substantial importance for the organization of such a learning process which optimally forms behavioral methods and rules for overcoming the elderly and older people`s health, social and psychological isolation; for the consolidation of the knowledge and the skills acquired by the students in order to provide healthcare; such a command in the ambient specificity sets up conditions for creative thinking and humane attitude in the process of solving health problems related to the elderly and older people and their families. **Conclusion:** nurses` knowledge and competencies predetermine to a large extent the nature of the processes of complex care service to elderly and older people.

Keywords: students, geriatric care, training, education, methods.

**ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕРИАТРИЧНИ ГРИЖИ НА СТУДЕНТИТЕ ОТ
СПЕЦИАЛНОСТ „МЕДИЦИНСКА СЕСТРА” – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА,
РЕАЛНОСТ, ТЕНДЕНЦИИ****Галина Терзиева**Университет „Проф. д-р Асен Златаров”-Бургас, Република България, galina.terzieva@abv.bg**Катя Попова**Университет „Проф. д-р Асен Златаров”-Бургас, Република България, katja.popova62@gmail.com

Статията е финансирана по проект с договор № НИХ–389/2018/
Университет „Проф. д-р Асен Златаров”-Бургас

Резюме: Тенденцията на промяна в демографската структура към „застаряване” на населението, особено изразена в Европейския континент, включително и в Р България, изисква добро познаване на здравните, психологическите и социалните потребности на възрастните и стари хора и техните семейства. Съществена необходимост е наличието на подготвени специалисти по здравни грижи с овладени специфични компетенции за работа със социалната група на старите и възрастни хора. **Целта на проучването** е свързана с определянето и анализирането на онези съвременни условия и фактори в обучението и възпитанието на студентите, необходими при предлагане на гериатрични грижи в общността. **Предмет на изследване** е процеса на организиране и осъществяване на качествени гериатрични грижи. В изследователския процес са приложени документален, социологически и статистически методи. В процеса на обучение и възпитание на студентите по специализиращите дисциплини перманентно са използвани интерактивни методи. **Резултати и обсъждане:** познаването от преподавателя на спецификата на социалната и образователна среда е от

съществено значение за организиране на учебен процес, който оптимално формира поведенчески модели и правила за преодоляване на здравната, социалната и психологическата изолация на възрастните и стари хора; за утвърждаване знанията и уменията на студентите за прилагане на грижи; създава условия за креативно мислене и хуманно отношение при решаването на здравните проблеми на възрастните и стари хора и техните семейства. **Заклучение:** Знанията и компетенциите на медицинските сестри до голяма степен предопределят характера на процесите на осигуряване на комплексни грижи за възрастните и стари хора.

Ключови думи: студенти, гериатрични грижи, обучение, възпитание, методи.

ВЪВЕДЕНИЕ

Тенденцията на промяна в демографската структура към „застаряване” на населението е особено силно изразена в Европейския континент, включително и в Р България. Прогнозите, посочени в Доклада на Европейската комисия за застаряването потвърждават тенденцията, че към 2060 г. в България хората над 65 годишна възраст ще се увеличат до 32% [5]. Министерството на здравеопазването насочва своето внимание и политика към подобряване на здравето и социално обслужване на възрастните и стари хора и в редица национални документи се акцентира върху осигуряване на мерките, необходими за достоен живот на възрастното население [6], [7], [8], [9]. За да се осигури качеството на живот се изисква добро познаване на здравните, психологическите и социалните потребности на възрастните и стари хора и техните семейства. Съществена необходимост е наличието на подготвени специалисти по здравни грижи с овладени специфични компетенции за работа със социалната група на старите и възрастни хора особено в условията на извънболничната помощ. В свое изследване А. Андонова през погледа на студенти подчертава факта, че «обществото не възприема професията на медицинската сестра, като пряко влияеща върху общественото здраве» и предлага «мерки за промяната на имиджа на професията» [1]. К. Попова и И. Стамболова след подробен обзор за прилагането на гериатрични грижи в доболничната помощ на някои европейски страни предлагат в България „да се създаде Стандарт за здравни грижи в извънболничната помощ, който да регламентира автономните функции на медицинската сестра при грижи за възрастни и стари хора” [3]. Друг автор, П. Стефанова описва модел за осъществяване на гериатрични грижи в дома, при който „водеща идея е индивидуализиране на грижите след отчитане на био-психо-социалните аспекти на здравето на всеки потребител и комплексно оценяване на потребностите” и подчертава ролята на медицинската сестра за организиране на адекватни и продължителни грижи за възрастните и болни хора у дома [4]. След двегодишно проучване, К. Попова и Г. Терзиева предлагат модел за интегрирани гериатрични грижи чрез прилагане на комплексен подход с участието и ангажимента на различни институции [2].

Целта на проучването е свързана с определянето и анализирането на онези съвременни условия и фактори в обучението и възпитанието на студентите от специалност „медицинска сестра”, необходими при предлагане на гериатрични грижи в общността. **Предмет на изследване** е процеса на организиране и осъществяване на качествени гериатрични грижи. В изследователския процес са приложени документален (проучени са и анализирани нормативни документи и научни разработки по проблема в специализирана литература); социологически (проведено е анкетно проучване сред студенти) и статистически методи (данните са обработени с програма Microsoft Excel и представени в графичен вид).

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Изследването е проведено сред 103 студенти от професионално направление „Здравни грижи”, обучаващи се във II, III и IV курс. 74 от студентите са от специалност „медицинска сестра”, ОКС „бакалавър”, III и IV курс и 29 студенти от специалност „рехабилитатор”, ОКС „професионален бакалавър”, II и III курс. Студенти от първи курс не са анкетирани, поради недостатъчна теоретична подготовка и практически опит за оказване на здравни грижи. За да се проучат нагласите на студентите за работа със стари хора към тях бе зададен въпроса „За какъв контингент хора според възрастовата характеристика бихте искали да се грижите”. Само 6,3% от бъдещите специалисти споделят, че имат желание да прилагат здравни грижи за възрастни и стари хора (виж фиг. 1):

Фиг. 1. Желание на студентите за работа с възрастни и стари хора

Анкетното проучване позволи да се установят причините, поради които по-голямата част от студентите нямат желание да се грижат за възрастни и стари хора. Получените резултати се ранжират по следния начин:

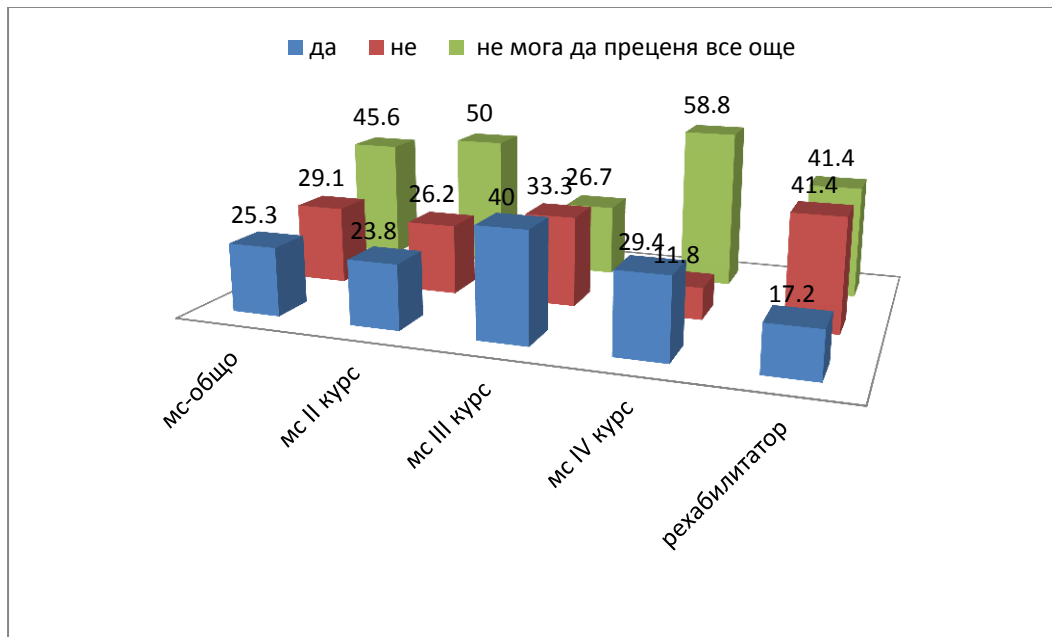
- ❖ работата е тежка и не добре платена-43,2%;
- ❖ нямам бариери, за да работя с този контингент хора- 25,7%;
- ❖ работата е тежка и неквалифицирана-17,6%;
- ❖ други причини- 13,5%;
- ❖ нямам достатъчно знания и умения да се грижа за стари хора- 0%

Прави впечатление, че нито един студент не посочва отговора „нямам достатъчно знания и умения да се грижа за стари хора”. Студентите от трети и четвърти курс притежават знания за анатомичните и физиологични процеси на остаряването от изучаваните дисциплини „Анатомия и физиология”, познават възрастовата характеристика и проблеми на старите хора, обсъждани по „Гериатрия”, „Вътрешни болести”, „Психиатрия”, „Социална медицина” и други учебни дисциплини. Тези усвоени знания дават възможност по време на лекции, семинари и упражнения по учебната дисциплина „Сестрински грижи за възрастни” да се използва интердисциплинарен подход в процеса на обучение.

От анализа на получените данни при проучването като водеща причина за липсата на интерес към гериатричните грижи, 60,8% от студентите правилно посочват ниското заплащане и трудностите при обгрижване на старите хора. При провеждане на клинична/учебна практика и преддипломен стаж в болнична среда и в заведения на доболничната помощ и социалните грижи, студентите наблюдават ефекта от проблема полиморбидност при старите хора, последиците от хроничните заболявания, усложненията в състоянието им и настъпващата инвалидизация, което прави старите хора трудна за обгрижване социална група. Това кара студентите да преживяват и да се чувстват несигурни при обгрижването на старите хора.

Интерес представляват отговорите на студентите, които посочват към „други причини”. Те искрено споделят липсата на търпение и умения за общуване при работа със стари хора. Признават, че невъзможността за пълно възстановяване или липса на подобрение в здравето на възрастните хора ги демотивира.

Проучено бе и желанието на бъдещите специалисти за усъвършенстване и професионално развитие в областта на гериатричните грижи. Резултатите показват, че 41,4% от студентите рехабилитатори и 45,6% от студентите медицински сестри все още не са достатъчно ориентирани за бъдещата си специализация, което е обяснимо с оглед етапа на тяхното обучение и липсата на професионален опит. Категорично не желаят да се развиват в това направление на здравните грижи 29,1% от медицинските сестри и 41,4% от рехабилитаторите. Студентите от специалност „Медицинска сестра”, които биха специализирали гериатрични грижи са 25,3% (виж фиг. 2):

Фиг. 2. Желание за СДО по гериатрични грижи

Резултатите от направеното проучване посочват, че пред обучението по гериатрични грижи на студентите от специалност „медицинска сестра” стоят не малко предизвикателства. Наложително е да се организира процес на обучение и възпитание, който да подготви здравни специалисти с необходимите компетенции, за да се отговори на нарасналата обществена потребност от осъществяване на гериатрични грижи. Това изисква определянето и анализирането на онези съвременни условия и фактори в обучението и възпитанието на студентите, което ще им позволи да прилагат качествени гериатрични грижи в общността.

Водеща е ролята на преподавателя по здравни грижи при планирането, организирането и реализирането на педагогическа дейност, която да насочи, подпомогне и мотивира студента, в съответствие с неговите интереси и индивидуални възможности при ученето, да осъзнае потребностите на обществото и своето място в грижата за възрастните и стари хора. Преподаването трябва да активизира. Познаването същностната характеристика на интерактивните методи и включването им от преподавателя в обучението на студентите е фактор, който прави обучителния процес по-ефективен. Използването им поставя студентите в активна позиция. Активността (активацията) се съсредоточава върху 3 типа познавателни процеса: визуален, слухов, кинестетичен. Обучителният процес предполага типичните за интерактивното обучение видове активност: общуване, изследване, познание, практическо приложение. Добре би било в процеса на обучение и възпитание на студентите по специализиращите дисциплини перманентно да се използват интерактивни методи: ситуационни, дискуссионни, опитни (емпирични) [10]. При дискуссионните методи активността на обучаемите е 50%, при извършване на практически задачи – 75%, при обучение на другите – 90%. Активността изисква прилагане на интегративен подход. За стимулиране активността на студентите се използва комплексен подход.

Използването на дискуссионни методи по време на семинари и упражнения дава възможност на студентите да затвърдят и разширят знания за възрастните и стари хора, да придобият опит за самостоятелно идентифициране и решаване на проблеми, да представят различни подходи и интерпретации. В този процес преподавателят е в ролята на модератор, който стимулира оригиналното мислене, добрата аргументация и провокира изказване на различни мнения и гледни точки. Подходящи за дискусия са актуални теми, свързани с Медико-социалните аспекти на здравето и качеството на живот при възрастните и стари хора; Медицинска, социална и психологическа адаптация за възрастни и стари хора; Социална изолация и насилие в семейството - отговорности на медицинската сестра в мултидисциплинарен екип; Организация на грижите за гериатрични пациенти в дома, домашен социален патронаж, дом за стари хора и др.; Комуникации и интеракции на медицинската сестра с хора в напреднала и старческа възраст и тяхното обкръжение.

Решаването на казус е често прилаган интерактивен метод от групата на ситуационните методи при подготовката на студентите. Прилагат се различни варианти на организация на работа: самостоятелно проучване и/или групово дискусия. На всички студенти се предлага структура, която да следват при вземане на решение:

1. Събиране на информация- интервю, наблюдение, документация.
2. Анализ и интерпретация на информацията
3. Оценка и формулиране на здравни, социални и психологически проблеми на възрастните и стари хора.
4. План за действие- определяне на приоритети за грижи.
5. Планиране на дейности на медицинската сестра: автономни, в сътрудничество, зависими.
6. Очаквани резултати- оценка на положените гериатрични грижи, трудности.

Дискутират се предложените от студентите различни алтернативни възможности, техните предимства и недостатъци.

Използването на метода на конкретните ситуации подпомага развитието на определени лични качества (напр. отговорност) и определени качества на мисленето като разсъдливост, мъдрост; развива уменията за ориентация в ситуацията. Студентът посочва определени параметри, а не обща информация и разсъждения; участва активно интелектуално и емоционално при решаване на проблема.

За развиване на социалните умения на студентите много ефективен е метода „ролева игра”. Развиват се и утвърждават умения за комуникация (изслушване на мнения, вербално и невербално изразяване); за сътрудничество; за решаване на конфликти. В основата на ролевите игри е разбирането за социалните роли. Те се разглеждат като форми на поведение. Участниците се запознават с формата на поведение, която се очаква от тях. Придобитите умения ще помогнат на бъдещите професионалисти по здравни грижи да общуват пълноценно с възрастните и стари хора; да ги мотивират да бъдат активни и отговорни участници в съхраняването на своето здраве.

Включването на студенти в реализиране на изследователски проекти съвместно с преподаватели им помага за формиране на интелектуална и морална автономност, критично мислене, както и възможност да реализират идеи за свои собствени цели. За целите на авторското проучване десет студенти от специалност „Медицинска сестра”, III и IV курс са включени като членове в изследователския процес на двугодишен (2017-2018) проект на катедра „Здравни грижи” на тема: „Формиране на умения при студенти от специалност „медицинска сестра” за прилагане на здравни грижи за възрастни и стари хора в социална общност” и бе предоставена възможност за представяне на резултатите в научно-практически студентски форуми. По време на целия процес при осъществяване на дейностите по проекта се проведе целенасочено наблюдение на студентите. То показва висока мотивация и отговорност при подготовка и провеждане на информационните срещи със старите хора (осъзната необходимост от информация, как да използват (или не) различните източници на информация); непрекъснато подобряване на комуникационните умения и нарастваща увереност в професионалната подготовка на бъдещите специалисти.

При подготовката за провеждане на практическото обучение на студентите в медико-социални общински структури: Дом за стари хора, Домашен социален патронаж, както и в лечебни заведения от извънболничната помощ: индивидуални и групови практики в доболничната помощ се ползват дискуссионни и ситуационни методи. След като студентите получат необходимите указания се включват в специално организирани дейности, които изискват предварителна подготовка от тяхна страна. При провеждане на информационните срещи със старите хора, студентите участват с презентации и дискусии на здравна и социална тематика. Това предполага възможността студентите да ползват интердисциплинарни знания и умения, а на преподавателя да оцени наличието и качеството на тези знания.

Предоставените на възрастните хора информационни брошури, изработени от студентите по здравни, социални и психологически проблеми е свързано с утвърждаване на уменията им за обучение на старите хора при самоуправление на техните състояния. Този процес на взаимодействие е важен за старите хора с едно и повече хронични заболявания, подпомага разбирането, че е необходимо да са партньори в този процес.

Ангажирането на студентите в извънаудиторни дейности е част от обучението по гериатрични грижи. Това е още една възможност за практическо приложение на усвоените знания и умения в извънуниверситетската среда. Под ръководството на преподавател по здравни грижи студентите провеждат физикални, антропометрични изследвания и някои експресни лабораторни тестове (артериално кръвно

налягане, пулс, индекс на телесна маса, коремна обиколка, кръвна захар, 3-глицериди), провеждат се индивидуални обсъждания с възрастния човек.

Участието на студенти в промотивни и профилактични дейности се организира и подготвя не само в Домове за стари хора, но и в Клубове за възрастни и стари хора в социалната общност. Сформират се интердисциплинарни екипи от доброволци, в които се включват студенти от здравно и социално направление. Те активно участват в реализирането на гериатрични грижи под ръководството на преподаватели (виж фиг. 3):

Фиг. 3. Модел на екип от доброволци за гериатрични грижи

Посочените методи са малка част от възможните методи за обучение по гериатрични грижи. Прилагането им предполага развитието на самоувереност у студентите, изгражда уменията им за работа в екип. При решаването на проблеми се споделят и дискутират социални норми, ценности и убеждения, етични и деонтологични принципи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съществуващата демографска структура и тенденцията за увеличаване на застаряващото население поставя многобройни предизвикателства пред здравеопазните системи на страните от Европейския съюз. Прогнозите за устойчиво увеличение на очакваната продължителност на живота във всички държави на ЕС поставя остро акцента за обезпечаване на здравните грижи за качеството на живот на възрастните и стари хора. В България независимо от приетите стратегии първичната помощ е слабо развита и ниско оценена от пациенти и медицински специалисти. В условията на непрекъснато нарастване на потребностите от грижи и здравни специалисти трайно нерешен остава проблема за непълноценно използване на медицинските сестри, а те са едни от най-важните участници в системата на общественото здравеопазване. От съществена значимост за предлаганите гериатрични грижи е високото качество на подготовка на медицинските сестри. От тях се очаква да притежават специфични компетенции за работа със социалната група на старите и възрастни хора. Знанията и компетенциите на медицинските сестри до голяма степен предопределят характера на процесите на осигуряване на комплексни грижи за възрастните и стари хора, за преодоляване на тяхната здравна, социална и психологическа изолация. Нужен е обучителен процес, който предлага качествени знания и утвърждава уменията на студентите за прилагане на грижи; създава условия за креативно мислене и който оптимално да формира нагласи, поведенчески модели и правила за хуманно отношение при решаването на здравните проблеми на възрастните и стари хора и техните семейства. Трябва да се създават условия за продължаващо обучение в областта на гериатричните грижи.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Andonova, A. Students for the Role of the Medical Nation in the Public Health System. Management and Education, vol. XIV (5), 2018, pp. 7-10.

- [2] Popova, K., G. Terzieva. Geriatric care – necessity and tendencies. Knowledge International Journal, vol. 17, № 3, Skopje 2017, Medicine and natural sciences, pp. 1155-1163; ISSN 2545-4439 (printed), ISSN 1857-923X (e-version)
- [3] Popova, K., I. Stambolova. Geriatric care in the Outpatient Care-Challenges for Nurse, Management and Education, vol. XIV (5), 2018, pp. 43-51.
- [4] Stefanova, P., Personal Needs Assessment and Home Care Planning for the Elderly, Management and Education, vol. XIV (5), 2018, pp. 115-120.
- [5] Национален доклад за България-2011. (Втори преглед и оценка по изпълнение на международния план за действие по застаряване от Мадрид, 2002г. и на Регионалната стратегия за Европа към него), МТСП, София, 2011.
- [6] Национална здравна стратегия (2014-2020), София, 2013
- [7] Национална стратегия за дългосрочна грижа (ПМС №2/07.01.2014г.)
- [8] Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора в България (2012-2030), МТСП, София, 2012.
- [9] Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (2013-2020), МЗ, София, 2013.
- [10] www.ivanpivanov.com/uploads/sources/55_Interaktivni-metodi-za-obuchenie.pdf

